

Türkiye'nin Afrika Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK'ların TİKA'nın Desteğinde Afrika'da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi

İhsan ÇOMAK¹

Öz

Afrika ülkeleri uzun bir dönem Türk dış politikasının gündemine girememiş, uzak ve geri kalmış bir kıta olarak algılanmış iken, 2000'li yılların başından itibaren durum değişmiştir. Bu tarihten itibaren Afrika ülkelerine yönelik diplomatik ve ticari açılımlar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'den Afrika ülkelerine üst ziyaretler gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretlere pek çok Türk işadamaı da katılmıştır. Afrika ülkelerinde önce büyükelçilikler bünyesinde ticaret müşavirliklerinin sayısının artırılmasına, daha sonra ise elçilik olmayan ülkelerde büyükelçilik açılmasına başlanmıştır. Buna bağlı olarak, Türkiye'nin bölge ülkelerine ticaret hacmi arttığı gibi, bölge ülkelerindeki imajı da güçlenmiştir. Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi sadece devlet ve iş dünyası ile sınırlı kalmamış, Türk sivil toplum kuruluşları da Afrika ülkelerine yönelmiştir. 2000'li yıllarla birlikte Türk STK'ları çeşitli Afrika ülkelerinde insani yardım projeleri yürütmeye başlamıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri de gönüllü Türk doktorları tarafından Afrika ülkelerinde gerçekleştirilen sağlık yardımlarıdır. Türk doktorları gönüllü olarak Afrika ülkelerinin ücra köşelerine kadar gidip, ücretsiz sağlık taraması ve ameliyatlara gerçekleştirmektedirler. 2006 yılından itibaren Türk doktorlarının bu çabaları TİKA tarafından desteklenmekte ve koordine edilmektedir. Makalede Türkiye'nin son 10 yılda Afrika ülkelerine artan diplomatik ve ticari ilgisi incelenmekte; ayrıca Türk STK'ları tarafından yürütülen ve TİKA tarafından desteklenen faaliyetler hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Türkiye'nin Afrika politikası, Türk STK'ları, Afrika'da sağlık taramaları, Türk doktorlar.*

¹ Dr., TOBB-ETÜ, Avrasya Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, drihsancomak@hotmail.com

Turkey's Foreign Policy to Africa and the Effect of Projects Which Were Implemented by Turkish NGOs Working on Health Sector in Support of TİKA, to This Policy

Abstract

African continent has been regarded as a far a way and underdeveloped continent and remained out of range of Turkish foreign policy. But after years 2000's, this situation has changed. Since than, diplomatic and commercial initiatives have been developed towards African countries. Many high level diplomatic visits made to African countries and many businessmen participated to these visits. First, number of Turkish commercial representatives increased in the Turkish embassies in African countries. Than new embassies opened in some African countries. As a result, Turkey's image strengthened and trade increased with the African countries. Turkish interest to African countries did not remain limited to diplomacy and commerce. Turkish NGO's also increased their activities in Africa. Since 2000s, Turkish NGOs began to implement humanitarian aid projects in the different corners of the continent. One of the most important among them is free medical help projects by Turkish volunteer doctors. Volunteer Turkish doctors have been performing free medical consultancy and medical operations in the very remotest corners of the African countries. Since 2006, efforts of Turkish doctors began to be supported and coordinated by TİKA. In the article, increasing Turkish foreign policy and trade relations with African countries are examined. In addition, detailed information will be given about the projects which were implemented by Turkish volunteer doctors and supported by TİKA, in the African countries.

Keywords: *Turkey's policy to Africa, Turkish NGOs, free medical treatment in Africa, Turkish doctors.*

1. Giriş

Afrika ülkelerinin son yıllarda Türkiye için daha fazla önem arz etmeye başlaması ve Afrika ülkelerine yönelik geliştirilen politikalardan sonra, TİKA'nın Afrika ülkelerinde Program Koordinasyon Ofisleri açmağa başladığını ve Afrika'ya yönelik daha fazla proje gerçekleştirdiğini görüyoruz. 1998 yılında hükümetçe "Afrika Açılım Eylem Planı" kabul edildi. Bu plan gereği Afrika'ya yönelik siyasi ve ticari çalışmalar hız kazanmaya başladı. Bunu takiben Dış Ticaret Müsteşarlığımızca, 2003 yılı başında, "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" kabul edildi. 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesiyle de, karşılıklı üst düzey ziyaretler daha sık olarak gerçekleştirilmeye başlandı.

Türkiye'nin Afrika ya artan bu yoğun ilgisine Türk sivil toplum kuruluşları da kayıtsız kalmadı. Sağlık alanında çalışan STK'lar da kısa sürede Afrika ülkelerine yönelik faaliyetler göstermeye başladılar. Bu faaliyetler daha çok gönüllü doktorların değişik Afrika ülkelerinde kısa süreli ziyaretlerle gerçekleştirdikleri sağlık taramaları şeklinde oldu. Gönüllü başlayan bu çalışmalara zamanla Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Sağlık Bakanlığı da gerekli desteği vererek bu tür faaliyetlerin ivme kazanmasını sağladı.

Bu makalede, Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihi arka planı da göz önüne alınarak, Afrika'ya yönelik Türk dış politikasının gelişimi ve bu politikanın gönüllü destekçisi olarak değişik Afrika ülkelerine yönelik sağlık alanında faaliyetler gerçekleştiren Türk sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları incelenecektir. Başlangıçta STK'ların tamamen kendi imkânlarıyla yürütülen bu sağlık taramalarına son dönemde devletin de destek vermesi, TİKA ve Sağlık Bakanlığı'nın katkılarıyla daha da etkin bir konuma gelmesi, dolayısı ile bu çalışmaların Türk dış politikası ve Afrika ülkelerindeki Türkiye imajına katkısı da ele alınacaktır.

2. Tarihte Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Karşılıklı Yardımlar

Afrika ülkeleriyle Türkler arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti öncesine, Mısır Memlukuluları dönemine kadar gider. 1324 yılında Hacca giderken Mısır'a da uğrayan Mali Sultanı Kankan Musa burada büyük iltifatla karşılanmıştır. Hac dönüşü ise ordusunu eğitmek üzere Memluk Sultanından Türk askerleri alarak ülkesine dönmüştür. Osmanlı Devleti tarafından 1517 yılında Mısır'ın ve 1551'de Trablus'un alınışı sonrasında Afrika ile ilişkiler gelişerek artar. Libya'nın güneyinden Orta Afrika'ya kadarki böl-

gede çok büyük bir sultanlık kurmuş olan Bornu Sultanının Kanuni Sultan Süleyman'a elçi göndermesi, Kanuni tarafından büyük memnuniyetle karşılanmış ve bu sultanlığa yardım yapılmıştır. Osmanlı Devleti ile Doğu Afrika kıyılarındaki Kenya, Somali, Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Sudan'da bulunan yerel sultanlıklarla ilişkiler 16. yy.dan 20. yy'a kadar kimi zaman kesintilerle de olsa devam etti. Afrika boynuzunda bulunan Etiyopya, Eritre, Cibuti ve Somali bölgeleriyle ilişkiler Yemen üzerinden yürütüldü. Portekiz işgali altındaki Kenya ve diğer bölgelerin yardım taleplerine Yemen eyaleti üzerinden cevap veriliyordu. Emir Ali Bey komutasındaki Osmanlı donanması 1585 yılında bölgenin en önemli limanı olan Mombasa'yı Portekizlilerden aldı. Ancak liman 1589 yılında Portekizlilerce yeniden ele geçirildi.²

1862 yılında, Güney Afrika'da Capetown şehrinde yaşayan Hintli ve Endonezyalı Müslümanların Osmanlı Sultanından kendi aralarında ki ihtilafları çözmek amacıyla bir alim istemeleri Afrika Osmanlı ilişkilerine farklı bir boyut katmıştır. İstanbul'da medrese hocası iken Güney Afrika'nın Capetown şehrine gönderilen Ebubekir Efendi, oradaki Müslümanlar arasında Osmanlının İslam anlayışını yaymış, kısa zamanda Sultanın saygınlığını bölgede arttırmayı başarmış, hatta Sultanın doğum günü mutad olarak Müslümanlar arasında kutlanır hale gelmiştir. Ebubekir Efendi'nin mezarı hala Güney Afrika'dadır ve torunları da bilinmektedir.³

19. yy.'da Zengibar Sultanlığı (bugünkü Zanzibar adasındaydı) ile Osmanlı Devleti arasında çok iyi ilişkilerin kurulduğunu, hatta Zangibar Sultanı Seyyid Ali'nin 1902 yılında İstanbul'a gelerek, Sultan 2. Abdülhamit tarafından ağırlandığını görüyoruz. İstanbul'dan Paris'e geçen Sultan Seyyit Ali, Paris'te vefat edince, Osmanlı Elçiliğinin çabalarıyla Paris'teki Osmanlı mezarlığına defnedilir.⁴

19. yy. başlarında Sudan'da bulunan Func Sultanlığı ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa arasındaki münasebetler, daha sonra bu bölgenin Mısır'a bağlı bir valilik haline getirilmesiyle devam etti.

Madagaskar adasında yaşayan Müslümanların son dönemde Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sunmaları, hatta aralarında yardım toplayarak Osmanlıya göndermeleri de Osmanlı-Afrika ilişkileri açısından önemli bir olaydır. Osmanlı Devleti'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde sömürü değil,

² Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik", *Sahra Altı Afrika*, Ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 77.

³ Ahmet Uçar, *Güney Afrika'da Osmanlılar: 140 yıllık Miras*, Tez Yayınları, 2000.

⁴ Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik", *Sahra Altı Afrika*, Ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007, s. 78.

insani boyut öne çıkmıştı. Bunun karşılığı olarak, Afrika Müslümanları Osmanlı Devletine 93 Harbi ve 1. Dünya Savaşı gibi zor dönemlerinde maddi yardım toplayıp göndermekle mukabele etmişlerdir. 1922’de Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilirken arkasında çok olumlu bir imaj bırakıyordu.⁵

3. Bir Dönüm Noktası Olarak “Afrika’ya Açılım Eylem Planı”

1998 yılında açıklanan “Afrika’ya Açılım Eylem Planı” Türkiye’nin Afrika politikasında bir dönüm noktası olmuştur. “Eylem Planı Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesini, uluslararası ve bölgesel kurullar nezdinde de Afrika ülkeleriyle temasların arttırılmasını, insani yardımların gerçekleştirilmesini, Türkiye’nin kıtadaki diplomatik temsilciliklerinin sayısının arttırılmasını, ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği ve ticaret anlaşmalarının imzalanmasını ve Türkiye’nin her alanda Afrika kıtası ile yakınlaşmasını amaçlamıştır.”⁶

Takip eden yıllar içinde ticaret hacminde belirli bir artış yaşansa da, eylem planının ticari yanı zayıf kalmış, siyasi yönünün ise içi doldurulamamıştır. “Afrika’ya Açılım Eylem Planı”nın başlatıldığı 1998’de, ülkemizin Sahra’nın güneyindeki Afrika ülkeleriyle dış ticaret hacmi 580 milyon dolar seviyesinde iken 2009 sonu itibarıyla 5 milyar dolara yükselmiştir.⁷

Türkiye’nin Afrika Açılımı’nın bir başka ayağı ise teknik ve kalkınma yardımı alanında olmuştur. Ülkemizin resmi kalkınma yardımı kuruluşu olan Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), Etiyopya (2005), Sudan (2006) ve Senegal’de (2007) ofisler açarak, sadece buldukları ülkelerde değil, çevre ülkelere teknik ve kalkınma yardımı desteği vermektedir. TİKA, şimdiye kadar 40’ın üzerinde Afrika ülkesinde çok sayıda proje gerçekleştirmiştir. TİKA’nın Afrika’da yürüttüğü ve yürütmekte olduğu proje ve faaliyetler; sosyal altyapıların geliştirilmesi, kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi gibi alanlarla, insani yardım projelerini kapsamaktadır.⁸

Kızılay ve Sağlık Bakanlığı’nın da özellikle Sudan’da kurdukları hastaneler ve dağıttıkları insani yardımlar önemli boyutlardadır.

⁵ Agm, s. 84.

⁶ Türkiye-Afrika STK Forumu İstanbul Deklerasyonu, <http://www.tasamafrika.org/tr/arsiv/makaleler/251-tuerkiyenin-afrika-aclm-ve-tuerkiye-afrika-birlii-zirvesi.html> Erişim tarihi: 27.09.2010

⁷ “Afrika Açılım Eylem Planı”, *Star*, 14 Mart 2010, s. 6.

⁸ Detaylar için bak: www.tika.gov.tr

Türkiye 2. Dünya Savaşı sonrasında yeni bağımsız olan ülkeleri tanı-
mıyşsa da Cezayir bağımsızlığına karşı BM Genel Kurulu'nda çekimser oy
kullanarak temkinli bir tavır sergilemiştir. Sahra Altı Afrika'da ise, Türki-
ye ilk diplomatik temsilciliğini 1956 yılında Nijerya'nın o zamanki baş-
kenti Lagos'ta açmıştır.⁹

Başbakan R. Tayyip Erdoğan, 60. Hükümet Eylem Planı'nı kamuoyu-
na duyururken yaptığı açıklamada Afrika ülkelerinde Türkiye'nin şu anda
12 büyükelçiliği olduğunu, 2008'de Afrika'da 10 tane yeni büyükelçilik
açmayı hedeflediklerini belirterek, Afrika'yla ilişkileri zenginleştirmek su-
retiyle oralarla münasebetleri geliştirmeyi hedeflediklerini açıklamıştır.¹⁰
Bu dönemde Türkiye'nin Afrika'da 12 büyükelçiliğinin yanı sıra, 20 de
fahri konsoloslugu vardı. Takip eden dönemlerde, Afrika'da açılması he-
deflen elçilik sayısı 10'dan 15'e çıkarılmıştır.

Türkiye'nin Afrika Açılımı, 2005 yılı "Afrika Yılı" ilan edilmesi ile
devam etmiştir. Bu çerçevede ilişkiler karşılıklı üst düzey ziyaretler, yeni
ekonomik ve ticari antlaşmalar ve karşılıklı ticari heyet ziyaretleri aracılı-
lığıyla geliştirilmeye çalışıldı. 2005 yılında ilişkilerde birçok boyutta iler-
leme kaydedilmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2005'te Etiyopya
ve Güney Afrika'yı ziyaret ederek ekvator çizgisinin altına inen ilk Türk
Başbakanı oldu.¹¹

2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Afrika ülkelerindeki dini lider-
leri bir araya getirdi. Bu toplantıda alınan kararlar gereği, 20 kadar Afrika
ülkesinden çok sayıda öğrenci Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Ba-
kanlığı işbirliğinde eğitim görmek amacıyla ülkemize geldi. 2006 yılından
başlayarak, kurban bağışlarının bir kısmı Afrika ülkelerine yönlendirildi.¹²

4. Afrika Birliği'ne Gözlemci Üyelik

2. Dünya Savaşı'nın ardından Afrika ülkeleri de teker teker bağımsız-
lıklarını kazandı. Habeşistan İmparatoru Haile Selasiye'nin çabaları so-
nucunda 22-25 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bir
araya gelen otuz iki bağımsız Afrika ülkesi Afrika Birliği'ni kurdu. Örgü-

⁹ Mehmet Özkan, *Turkey Discovers Africa, Implications and Prospects*, Policy Brief, SETA, Eylül 2008, No. 22, p. 3.

¹⁰ "60. Hükümet Eylem Planı açıklandı", *Yeni Şafak*, 10 Ocak 2008, s. 1.

¹¹ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika İlişkileri" <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

¹² M. Sait Yazıcıoğlu, "Afrika Birliği ve Gelişen İlişkiler", *Türkiye-Afrika Birliği*, Ed. Fatma Günce Kanlı, Tasam Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13

tün temel prensipleri arasında üye devletlerin eşitliği, ülkelerin iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne saygı, Afrika kıtasında bulunan bütün bağımsız ve egemen devletlerin örgüte üye olma hakkı, üye ülkelerin kendi içlerinde veya komşularıyla yaşadıkları sıkıntıları barış yoluyla çözmek gibi konular gelmektedir. Ayrıca Afrika Birliği, Afrika kıtasını bloklar politikasının dışında tutmaya da gayret gösterdi. Afrika Birliği, kuruluşundan itibaren Bağlantısızlar Grubu içinde yer aldı. Soğuk Savaş'ın bitişi ile Bağlantısızlar hareketi önemini gittikçe kaybederken, Afrika Birliği uluslararası camiada daha da etkili olmaya başladı.

Afrika'da yaşanan ihtilaf ve çatışmaları önlemek için gereken durumlarda barış gücü göndermek ve müdahalede bulunmak da Birliğin görevleri arasındadır. Afrika Birliği 21. yüzyılda uluslararası sistem içinde yerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Birliğin ABD, Türkiye, Çin gibi ülkelerin yanı sıra AB, BM gibi uluslararası kuruluşlar ile de ilişkilerini geliştirmeye çalıştığını görüyoruz.¹³

Türkiye, 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde (AfB) gözlemci ülke statüsünü kazanmış, hemen ardından da 5 Mayıs 2005 tarihinde Addis Ababa Büyükelçiliğimizde AfB nezdinde akreditasyonu gerçekleştirilmiştir. Ocak 2008'de Addis Ababa'da yapılan 10'uncu AfB Zirvesi'nde alınan kararla, Türkiye'nin AfB'nin stratejik ortaklarından biri olduğu teyit edilmiştir.¹⁴

Bunu takiben, Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği, 14–15 Mayıs 2008'de Mozambik'te düzenlenen Guvernörler Toplantısında onaylanmıştır.

Yeri gelmişken, Türkiye-Afrika Birliği ilişkilerinin bugünkü durumuna gelmesinde katkısı büyük olan bir Afrikalı devlet adamını, Mali Cumhuriyeti eski Devlet Başkanı Alpha Oumar Konare'yi de zikretmek gerekiyor. Konare'nin katkılarını ülkemizin sayılı Afrika uzmanlarından Ahmet Kavas'tan okuyalım: “1990'lı yıllarda iki dönem Mali Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı, 2000'li yıllarda ise Afrika Birliği Komisyonu Başkanlığı yapan Alpha Oumar Konare Türkiye'nin dünya siyasetinde artan değerini ilk

¹³ “Afrika Birliği Yükselen Güç (Mü?)”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3991
Erişim tarihi: 27.09.2010

¹⁴ Bu kararın alınmasında 1990'lı yıllarda iki dönem Mali Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı, 2000'li yıllarda ise Afrika Birliği Komisyonu Başkanlığı yapan Alpha Oumar Konare'nin kişisel gayretlerinin rolü büyük olmuştur. Detaylı bilgi için Prof. Ahmet Kavas, “Türkiye'nin Afrika'da İşi Ne?”, *Star*, 29 Mart 2010.

fark eden devlet adamlarındandır. Sovyet nüfuzunun devam ettiği dönemde Varşova’da tarih doktorasını tamamlayan Konare, Avrupa Birliği (AB) ve ABD’yi yakından tanıdığı gibi Asya konusunda da birikim sahibidir. Afrika Birliği Teşkilatı’nın 1963’teki kuruluşundan 2005’e kadar geçen 42 yıl boyunca Türkiye ile üst derecede resmi ziyaret gerçekleşmedi. 2005’te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün daveti üzerine Konare Türkiye’yi ziyaret etti. Bir asır önce kapanan kapıları araladı. Yaptığı bu ziyaretle Afrikalı devlet adamlarının gündemine Türkiye’yi taşıdı, 2007 Ocak ayında Başbakan Erdoğan’ı da Etiyopya’nın başkenti Addis Ababa’daki Afrika Birliği Zirvesi’ne davet edip kıtanın en üst yöneticilerine hitap ettirdi.¹⁵

Sahra Altı ülkeleriyle ilişkilerimizin güçlendirilmesi ve bölgeye yönelik hedeflerimiz bakımından bu ülkelerdeki mevcut temsilciliklerimizin sayısının artırılmasına karar verilmiştir. Bakanlar Kurulu, daha önce 10 olarak ilan edilen Afrika’da yeni açılacak Büyükelçilik sayısını 15’e çıkararak, bunlara ilaveten bir de Başkonsolosluk açılmasına 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihli toplantılarında karar verilmiştir. Bu çerçevede Darüsselam (Tanzanya) Büyükelçiliğimiz 18 Mayıs 2009’da, Abidjan (Fildişi Sahili) Büyükelçiliğimiz 15 Kasım 2009’da, Yaounde (Kamerun) Büyükelçiliğimiz 15 Ocak 2010’da, Akra (Gana) ve Bamako (Mali) Büyükelçiliklerimiz 1 Şubat 2010’da, Kampala (Uganda) Büyükelçiliğimiz 1 Mart 2010’da, Luanda (Angola) Büyükelçiliğimiz 2 Nisan 2010’da Antanavarino (Madagaskar) Büyükelçiliğimiz ise 21 Nisan 2010’da faaliyete geçmiştir. Halen Afrika’da 20, Sahra Altı’nda ise 15 Büyükelçiliğimiz mevcuttur. Öte yandan bu dönemde, Etiyopya, Senegal ve Somali de Ankara’da Büyükelçiliklerini açmışlardır.¹⁶

5. Ekonomik İlişkiler

Türkiye’nin ekonomik alandaki Afrika açılımı 2003 yılı başında, Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi”nin hazırlanması ve Afrika ülkelerinde yeni Ticaret Müşavirlikleri’nin açılmasıyla başlamıştır.¹⁷ Bu stratejinin kabulünden sonra Afrika ülkeleri ile ticaret hızla gelişmiş ve dış ticaret hac-

¹⁵ Agm, s. 6.

¹⁶ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: “Türkiye- Afrika”, <http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010

¹⁷ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: “Türkiye-Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010.

mimiz, 2007 yılı sonunda yaklaşık 13 milyar dolara yükselmiştir. TOBB'a bağlı DEİK tarafından Kuzey Afrika'nın tüm ülkeleri ile kurulan iş konseylerine ilaveten, Sahra Altı ülkelerinden Güney Afrika, Sudan ve Etiyopya İş Konseyleri de faaliyete geçmiş, böylece (2010 itibarıyla) toplam 10 Afrika ülkesi ile iş konseyi oluşturulmuştur. DEİK Orta vadede tüm Afrika ülkeleri ile iş konseyi kurmayı hedeflemektedir. Türk müteahhitleri Afrika ülkelerinde sadece 2007 yılında 6 milyar dolarlık proje tamamlamışlardır. Türk özel sektörünün Afrika'da yapacağı doğrudan yatırımlar, ticari olmanın ötesinde, Afrika'nın ekonomik kalkınmasına katkı sağlayabileceği için de önemlidir. Türkiye'nin önemli deneyimlere sahip olduğu finans, eğitim, organize sanayi bölgelerinin kurulması ve işletilmesi, gümrük geçiş sistemlerinin modernize edilmesi, başta hidroelektrik üretim projeleri olmak üzere enerji projelerinin hayata geçirilmesi gibi alanlarda da işbirliği olanakları mevcuttur. 2003–2008 arasında 9 Afrika ülkesi ile ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmaları yapılmış, bunların yanı sıra, Fas, Tunus ve Mısır ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır.¹⁸

Ülkemizin Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için 2008 Şubat ayında yaptığı başvuru 14–15 Mayıs 2008 tarihlerindeki Governörler Toplantısında onaylanmıştır. Böylece Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur. Ülkemiz ayrıca, Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi'nin (IGAD) Uluslararası Ortaklar Forumu'nun (Haziran 2008) üyesi olmuştur. Abuja Büyükelçiliğimiz (Nijerya) Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECOWAS) Mayıs 2005'ten bu yana akreditedir.¹⁹

Afrika ülkeleri ile işbirliğimizin önemli dönüm noktalarından biri de, 14–16 Ağustos 2008 tarihleri arasında Türkiye'nin Türkiye-Afrika Birliği İşbirliği Zirvesi'ne İstanbul'da ev sahipliği yapmasıdır. Zirvede Afrika Birliği (AfB) üyesi 53 ülkeden 50'si temsil edilmiş; 6 ülke devlet başkanı, 5 ülke cumhurbaşkanı yardımcısı ve 6 ülke de başbakan düzeyinde katılmıştır. Bu zirvede “Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu” ile “Afrika ve Türkiye Ortaklığı İçin İşbirliği” çerçeve belgeleri imzalanmıştır. Zirvede “Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki geliştirilmiş ekonomik

¹⁸ “Afrika İle Dış Ticaret Hacmimizi Daha da Artırmak İş Dünyasının Görevidir”, http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=2089 Erişim tarihi: 25.09.2010.

¹⁹ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: “Türkiye- Afrika”, <http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010

ilişkiler ile ilgili belirtilen konular üzerinde uzlaşmaya vararak, Türk ve Afrika ticaret odaları adına TOBB ile Afrika Ticaret Sanayi Ziraat ve Meslek Odaları Birliği arasındaki işbirliğini kurumsallaştırmak adına Türkiye-Afrika Ticaret Odasının (TAC) kurulmasına karar” verilerek, karşılıklı ticaretin artırılması amacıyla önemli bir adım atılmıştır. Zirvede alınan karara göre, Türkiye-Afrika Birliği her beş yılda bir dönüşümlü olarak Türkiye ve Afrika’da gerçekleştirilecektir. Bundan sonraki zirve 2013 yılında Afrika ülkelerinden birinde yapılacaktır.²⁰

14–17 Mart 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve beraberinde bakanlar ve iş adamlarından oluşan kalabalık bir heyetle Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kamerun’u ziyaret etmiştir. Kongo’ya ve Kamerun’a devlet başkanları seviyesinde bugüne kadar üst düzey çok sayıda ziyaretçi gelmişti. Ama hiç birisinde konuk devlet başkanına ülkesinden 150 iş adamı, basın mensubu ve akademisyenden oluşan bir heyet eşlik etmemişti.²¹ Ziyaret sırasında Türkiye’nin hiçbir zaman tek taraflı kazanç gütmeyeceği, uzun vadeli işbirliği ve eşitliğe dayalı bir ortaklık amaçladıkları belirtilmiş ve bu da söz konusu ülkelerce olumlu karşılanmıştır. Gerçekten de, Türk yetkililerin her Afrika ülkesini ziyaretleri sırasında sadece tek taraflı almaya gelmediklerini; isterlerse o ülkeye gerekli teknolojik yardımı yaparak, yatırımların yerli iş adamlarınca da yapılabileceğini belirtmeleri ülke yetkililerinde bir güven duygusu uyandırmakta ve bu “beyaz adamın” diğerlerinden farklı olduğunu düşündürmektedir.

6. Güvenliğe Katkı

Afrika’da barış ve istikrarın sağlanması konusuna önem veren Türkiye, Kıtada konuşlandırılan Birleşmiş Milletler Misyonları’na uzun sürelerden bu yana önemli katkılarda bulunmaktadır. Ülkemiz, 1993–1994 yılları arasında Somali’de icra edilen ikinci BM Somali Operasyonu’nun (UNOSOM-II) komutanlığını yürütmüş ve 300 kişilik bir mekanize birlikle katkı yapmıştır. Türkiye halen, BM Sierra Leone Misyonu (UNAMSIL), BM Kongo Gözlem Heyeti Sivil Polis Misyonu (MONUC), BM Sudan Misyonu (UNMIS), BM Fildişi Sahili Operasyonu (UNOC), BM Burundi Misyonu (BINUB) ve BM Liberya Misyonu’na (UNMIL) katılmaktadır.²²

²⁰ “Zirvenin İlk Adımı Türkiye-Afrika Odası”, *Taraf*, 21.08.2008.

²¹ Prof. Ahmet Kavas, “Türkiye’nin Afrika’da İş Ne?”, *Star*, 29 Mart 2010. s. 6.

²² Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: “Türkiye- Afrika” <http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010.

7. Sivil Havacılık Alanındaki Gelişmeler

Türkiye'nin Afrika açılımına bir destek de THY'den gelmiştir. THY kısa süre içerisinde birçok Afrika ülkesine sefer koyarak, bu uzak kıtanın yaklaşmasını sağlamıştır.

THY'nın, mevcut Kuzey Afrika ülkelerine yapılan seferler dışında, Hartum (Sudan) ve Addis Ababa (Etiyopya) seferleri 22 Nisan 2006'da; Lagos (Nijerya) seferleri 27 Temmuz 2006'da; Johannesburg (Güney Afrika) seferleri 17 Eylül 2007'de; Nairobi (Kenya) seferleri 20 Şubat 2009'da, Dakar (Senegal) seferleri 29 Mart 2009'da, Entebbe (Uganda) ve Darüsselam (Tanzanya) seferleri 14 Haziran 2010'da ve Akra (Gana) seferleri ise 13 Temmuz 2010'da başlamıştır.

Afrika ile havacılık alanındaki bir başka gelişme ise, Haziran 2009'da Afrika Sivil Havacılık Örgütü (AFCAC) konferansının İstanbul'da gerçekleştirilmesi oldu. Konferans sırasında Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ile 9 Afrika ülkesi arasında ikili havacılık anlaşması imzalanmıştır. Mali, Gambiya, Somali ve Komorlar Birliği ile ikili hava ulaştırma anlaşması imzalanırken, Uganda, Zambiya, Fildişi Sahilleri, Çad ve Togo ile Eylül 2009'da imzalanmak üzere ön mutabakat sağlandı.²³

8. Afrika'da Sağlık Sorunları

Büyük Sahra Çölü Afrika'yı adeta bir baştan bir başa bölerek ikiye ayırmaktadır. Güney kısım Sahra Altı olarak adlandırılmakta ve 47 ülke bulunmaktadır. Toprakları Sahra Çölü'ne giren 10 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelere Arapça kıyı anlamına gelen Sahel ülkeleri denmektedir. Çölün güneyinde yaşayan insanların derilerinin siyah olması sebebiyle bu bölgeye kara Afrika adı da verilir. Burada yaklaşık 730 milyon kişi yaşamaktadır.

Günümüzde, Sahra altında bulunan 40 ülkenin GSMH toplamı, Fortune dergisi tarafından yayınlanan ilk 500 şirketin cirosundan daha düşüktür.²⁴ Afrika'da nüfusun %40'ı günlük bir doların altında bir kazançla yaşamakta²⁵ ve dünyanın en fakir ülkesi Nijer de bu kıtada bulunmaktadır.

Afrika her yönüyle dünyanın en geri kalmış bölgesidir. Afrika bu hale

²³ <http://web.s.gm.gov.tr/kurumsal.php?page=bolgeselIsbirligi>. Erişim tarihi: 27.09.2010.

²⁴ Stephen Chan, *Grasping Africa: a Tale of Tragedy and Achievement*, I. B. Tauris Pub. London, 2007, p. 98.

²⁵ *Ibid*, p. 100.

nasıl gelmiştir? Bu sorunun en kısa cevabı “sömürülerek” olacaktır. Batının ilerlemesinde 1450–1850 arasında köleleştirilip Amerika ve Avrupa’da çalıştırılan tahmini 40 milyon Afrikalının önemli bir rolü olduğunu söylemek sanırım abartı olmaz. Batı medeniyet algılamasında Afrika, medeniyet hiyerarşisinin en altında bulunmaktadır. Sömürü ve tahkirin Afrika’nın bugünkü geri kalmışlığının sebebi olduğunu söylemek de yanlış olmaz.²⁶ Beyaz adamın inancı “din”, siyah adamın inancı ise “büyü”; beyaz adamın iletişim aracı “dil”, siyah adamınki ise “diyalekt” olarak adlandırılıyordu.²⁷

1885 Berlin Konferansı ile Afrika büyük devletler arasında paylaşıldı. 15 Kasım 1884’te başlayan Berlin Konferansı 26 Şubat 1885’de sona erdi. Berlin Konferansı’nda Afrika kıtası 50 parçaya bölündü. Bu tarihten sonra Afrika bölünmüşlüğü hep muhafaza etti. Afrika tarihinin yabancı işgalleri ve köleleştirmeden sonra en önemli olayı Berlin Konferansı’dır. Afrika haritasına bakıldığında, suni ve geometrik bölünme hemen göze çarpar. Bu sun’i harita 1000 civarındaki yerli kültür ve bölgeye sahip Afrika’ya dayatıldı. Bölünmenin Afrika dinamikleri açısından hiçbir mantığı yoktu. Masa başında çizilen haritada, geçmişte asla bir arada yaşamamış gruplar birleşmeye zorlandı. Afrika’daki Avrupalı üstünlüğü bu yolla sağlandı. Günümüzde Afrika’ya ilgi gösteren ülkeler bu kıtanın petrol, elmas, kömür gibi büyük zenginlikleri ile ilgililer. Zengin doğal kaynaklara yapılan yatırım Afrika’ya gözle görülür bir katkı yapmıyor. Aksine, yönetim krizi yaşayan birçok Afrika ülkesinde yönetici elitin gücünü pekiştiriyor. Sonuç olarak gelişmiş endüstrilerin Afrika ilgisi eski düzeni, yani Afrika fakirleşirken diğer ülkelerin zenginleşmesi denklemini yeniden üretiyor.²⁸ Bu fakirleşmenin ortaya çıkardığı sorunların en önemlileri ise sağlık alanında yaşanıyor.

Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerine göre, Afrika’da 14–49 yaş arası HIV/AİDS hastalarının toplam nüfusa oranı %7’dir. Son 10 yılda hastalığın yayılmasıyla ortalama yaşam süresi 39 yıla düşmüştür. Her yıl yarım milyonu aşkın kadın hamilelik sırasında hayatını kaybetmektedir. Her yıl 1 milyondan fazla bebek doğumdan sonraki 1 ay içinde ölmektedir. Bütün bu olumsuz koşulların sonucu olarak, yaşayabilenlerin ömrü çok uzun ol-

²⁶ W. Rodney, *How Europe Underdeveloped Africa*, Tanzania Pub. House, Daar as-Salam, 1972.

²⁷ Issa G. S. Ivji, *Silences in NGO Discourse: the Role and Future of NGOs in Africa*, Fahamu Pub. Nairobi, 2007, pp. 3–6.

²⁸ Bülent Aras, “Afrika ve Türkiye”, *Sabah*, 03.03.2010, s. 8.

mamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Sahra Altı Afrika'da her yıl ölen 800.000 bebeğin 2/3'ünün ölümü, basit ve ucuz tedavi yöntemleriyle nlenbilir.²⁹ Anne ve ocuk ölümlerinin azaltılması BM Milenyum Kalkınma Hedeflerinden önemli ikisini teşkil etmektedir. Dünyadaki AİDS'lilerin %80'i Afrika'dadır. Her 10 saniyede bir Afrikalı ocuk önlenbilir hastalıklardan dolayı ölmektedir.

Afrika kıtasının genelinde yapılan sağlık harcamalarının %16'sı donör ülkelerin yardım kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Afrikalı liderler 2003 yılında yayınladıkları Maputo Deklarasyonu ile, gelişmiş ülkelerin GSYH'larının %0,7'sini gelişmekte olan ülkelere resmi kalkınma yardımı olarak harcamaları konusunda talepte bulunmuşlardır.³⁰ 1984 ve 1994 arasında geçen 10 yıllık sürede, İngiltere hkmeti tarafından NGO'lara Afrika'da harcamaları için ayrılan bütçe %400 artırılarak, yıllık 68.700.000 sterline yükseldi.³¹

Sahra Altı Afrika lkelerinde sağlık alanında alışan STK'ların sağlık hizmetlerinin verilmesinde rolü oldukça önemlidir.³² Ancak şu da bir gerçektir ki, yabancı NGO'lar Afrika'nın yeni misyonerleri olarak adlandırılmaktadırlar.³³

Afrika'da sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların bir handikapı da çoğunlukla kendi başlarına hareket etmeleridir.³⁴ Türk STK'ların ise çalışmalarını yerel sağlık bakanlıkları ile koordineli yürüttüklerini görmekteyiz.

9. Türk STK'larının Afrika'daki Faaliyetleri: Sağlık Taramaları Nasıl Ortaya ıktı?

Ülkemizde son yıllarda her alanda faaliyet gösteren STK'ların sayısının hızla arttığı bir gerçektir. Bunlar arasında bizim de konumuzu teşkil eden sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların gerek sayı gerekse faali-

²⁹ Zahra Nuru, "Sahra altı Afrika'da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar", *Sahra Altı Afrika*, Ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007. s. 413.

³⁰ Agm, s. 416.

³¹ Agm, s. Viii

³² Stephen Chan, *Grasping Africa: a Tale of Tragedy and Achievement*, p. 82.

³³ Issa G. S. Ivji, *Silences in NGO Discourse: the Role and Future of NGOs in Africa*, Fahamu Pub. Nairobi, 2007, p. Vii.

³⁴ Stephen Chan, *Grasping Africa: a Tale of Tragedy and Achievement*, p. 82.

yet türü olarak, çeşitlenerek arttığını görüyoruz. Başlangıçta mesela plastik cerrahi, kardiyoloji gibi belli tıp branşlarında faaliyet gösteren doktorların bir araya gelerek kurdukları bu derneklere, zamanla tüm branşlardan doktorların katılabildikleri dernekler eklendi. Büyük şehirlerde tüm ülke çapına hitap eden derneklerin yanı sıra, Anadolu şehirlerinde sadece o ilde çalışan doktorlara hitap eden dernekler kurulmaya başlandı.

Bu dernekler kimi zaman mesleki dayanışma ve bilgi ve tecrübelerin edinilmesine yönelik çalışmalar yürütmekte ve mesleki kongre ve sempozyumlar gerçekleştirmektedir. Kimi zaman ise bu derneklerin, zaten maddi doyum içerisinde olan doktorların içlerinden gelen hayır yapma, muhtaçlara yardım etme gibi sosyal etkinlikleri gerçekleştirdiğini de müşahede ettik. Ülke içindeki doğal afetlerde gönüllü olarak görev alma, nispeten yoksul halkın yaşadığı bölgelerde sağlık taraması yaparak ücretsiz ilaç dağıtma gibi... Ancak her sivil toplum kuruluşu gibi, bu derneklerin idarecileri ve üyeleri de hep aynı tarzda ve benzer derneklerin yaptığı gibi yeknesak çalışmalar yapmamak düşüncesiyle, bir süre sonra faaliyetlerini yurtdışına kaydırdılar.

İlk önce İstanbul merkezli derneklerin organize olarak Afrika'nın sağlık sorunu ciddi boyutlarda olan Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelere sağlık taramasına gittiklerine şahit olduk. Bu sağlık taramalarına İstanbul dışındaki şehirlerden katılan doktorlar, bir sonraki seferde ekiplerini kendi illerindeki doktorlardan oluşturarak, Afrika sağlık taramalarının İstanbul'un tekelinde olmadığını göstermiş oldular.

Tam da bu noktada, bu derneklerin TİKA ile işbirliği yapmaya başladığını görüyoruz. Başlangıçta sadece kendi imkânları ile ve ilaç şirketlerinden ve eczanelerden topladıkları hibe ilaçlarla Afrika ülkelerine giden dernekler, 2005 yılından itibaren bu yılın Türkiye'de "Afrika Yılı" ilan edilmesi, Türk dış politikasında Afrika'nın öneminin giderek artması ve TİKA'nın Afrika'da ofisler açmaya başlamasıyla, TİKA'nın destek ve koordinasyonunda Afrika ülkelerine gitmeye başladılar.

10. STK'ların TİKA İle İşbirliği

Söz konusu derneklere TİKA'nın desteği şu şekillerde gerçekleşmektedir:

- Doktorların görevlendirilmesi: Gönüllü doktorlar Afrika sağlık taramalarına yıllık izinlerini kullanarak gidiyorlardı. Bu ise hem sınırlı olan yıllık iznin istirahat dışı amaç için kullanılmasına, hem

de doktorların çalıştıkları hastanelerden aldıkları döner sermaye miktarının oldukça düşmesine sebep oluyordu. TİKA, Sağlık Bakanlığı ile bir protokol imzalayarak, gönüllü doktorların gidilen ülkede Bakanlık tarafından görevli sayılmasını sağladı. Böylece izin ve döner sermaye kaybı önlenmiş oldu.

- Yol Ücreti: TİKA, 20 kişiye kadar doktor gruplarının buldukları illerden gidilen ülkeye kadar ulan ulaşım masraflarını karşılamaya başladı. Bazen gidilen ülkede bir ülke içi uçuş daha gerçekleştirmek gerektiğinde, bu uçuşun masrafları da TİKA tarafından karşılanmakta.
- Kargo Ücreti: Derneklerin ya da gönüllü doktor grubunun başış yoluyla topladığı ilaçların gidilecek ülkeye kadar olan kargo ücretini de TİKA karşılamakta. Ortalama 500 ila 1000 kg arasında değişen bu yük bazen bir kargo şirketi aracılığı ile gönderilmekte, bazen de eğer o ülkeye direk uçuşu varsa, TİKA THY'den bu kargoyu ücretsiz taşımasını talep etmekte. THY'nin çoğunlukla bu tür talepleri olumlu karşıladığını görüyoruz.

Sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların Afrika'da sağlık taramalarına gitme konusunda talepleri sayısal olarak her geçen yıl artış göstermeye başladı. Bunun üzerine TİKA'da 2009 yılının Ağustos ayında Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Koordinasyon Birimi oluşturuldu.³⁵

Yurt dışı sağlık taramaları konusunda geçmiş yıllarda yapılmış faaliyetler incelediğinde, derneklerin çoğunlukla her sene farklı bir ülkeye gittiklerini görüldü. Oysa hep aynı ülkeye gitmeleri, o ülkedeki sağlık problemlerini yakından tanıyarak daha iyi hazırlanmalarını sağlayacaktı. Ayrıca, gidilen ülkenin yetkilileri ile oluşturulacak tanışma ve dostluklar, bir sonraki seyahati kolaylaştıracak, ülkemizin bu ülkede daha fazla tanınmasını sağlayacaktı. Öte yandan, gönüllü derneklerin tecrübe birikimi hepsinde aynı değildi. Kimi dernek bu işi çok iyi yaparken, kimi dernekler ise tecrübe eksikliğinden dolayı zorlanıyor, karşılarına çıkan zorlukları nasıl aşacaklarını bilemiyorlardı. Bu derneklerle görüşerek tecrübe ve bilgi aktarımı yapmak gerekiyordu.

Gerekli olan bu bilgi ve tecrübe aktarımını yapmak ve dernekler arası koordinasyonu sağlamak amacıyla, 3 Mart 2010 tarihinde derneklerin temsilcileriyle Ankara'da bulunan TİKA merkez binasında bir koordinasyon

³⁵ Bu satırların yazarı, bu tarihten Temmuz 2010 tarihinde TİKA'daki görevinden ayrılıncaya kadar bu birimin koordinatörlüğünü yürütmüştür.

toplantısı yapıldı. Toplantıya katılan yaklaşık 40 kadar STK'ya, TİKA'nın proje konsepti, STK'lara ne tür destek verildiği, STK'lardan beklentileri, sağlık taramalarında dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konularda bilgi verildi. Ayrıca, STK'ların talep ve teklifleri dinlendi. TİKA bünyesinde daha önce STK'larla küçük çaplı bazı toplantılar yapılmış olmasına rağmen, bu, sağlık sektöründe faaliyet gösteren STK'lara yönelik ilk büyük toplantı oldu. Ayrıca, bazıları ilk defa TİKA gibi bir kamu kurumunun toplantısına katılan bu STK'ların temsilcileri, "devlet" tarafından muhatap alındıkları ve davet edildikleri için duydukları memnuniyeti ifade ettiler. Hiç kuşkusuz bu toplantı, söz konusu STK'ların motivasyonunu artırdığı için ayrı bir önem taşıyordu.

TİKA tarafından STK'ların koordinasyonu ve eğitimi amacıyla yapılan ikinci toplantı 21 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da yapıldı. Merkezi İngiltere'de bulunan Yeryüzü Doktorları adlı gönüllü kuruluş ile ortaklaşa yapılan bu eğitim seminerine sağlık alanında faaliyet gösteren ve yurtdışında sağlık taraması yapmış ya da yapmayı planlayan 30 kadar STK temsilcisi katıldı. Yeryüzü Doktorlarının Londra'da bulunan merkezinden gelen ve Afrika'da yürütülen sağlık projelerinde uzun yıllardan beri gönüllü olarak çalışan 4 doktorun eğitimci olarak katıldığı seminerin amacı, STK temsilcilerine sağlık taramalarında dikkat edilmesi gereken hususlar ve organizasyon gibi konularda bilgi ve tecrübe aktararak kapasite artırımını gerçekleştirmektir. Seminerlerin sonrasında bir de atölye çalışması yapılarak, sanal olarak deprem afeti yaşanmış bir bölgeye yardım götürürken neler yaşanabileceği senarize edildi.

TİKA tarafından sağlık alanında çalışan STK'lara yönelik 3. toplantı ise kamu diplomasisi konusunda düzenlendi. Sağlık taraması için gidilen ülkelerde halkla doğrudan temasta bulunan, resmi makamlarla, hatta bazen Cumhurbaşkanı, Başbakan gibi üst düzey yetkililerle görüşen STK temsilcileri ve gönüllü doktorlar, sağlık hizmetinin yanı sıra farkında olmadan bir de kamu diplomasisi yürütmekteydiler. Ancak farkında olmadan yapılan bu çalışmaları bilinçli olarak yapmak, yürütülen faaliyetin ülkemiz adına çok daha fazla olumlu sonuçlar doğurmasını sağlayacaktı. STK'ları kamu diplomasisinin anlamı ve nasıl yapılacağı konusunda bilgilendirmeyi hedefleyen bu seminer TİKA ve TASAM Kamu Diplomasisi Enstitüsü ile ortaklaşa olarak 21 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da düzenlendi. Katılımcılara çeşitli üniversitelerden akademisyenler tarafından kamu diplomasisi konularında sunumlar yapıldı.

Bu seminer, ülkemizde oldukça yeni olan ve akademik çevrelerde dahi son zamanlarda ele alınmaya başlayan kamu diplomasisi alanında STK'lara yönelik olarak düzenlenen ilk toplantı olması açısından da önem arz etmektedir.

11. Sağlık Taramalarının Organizasyonu

Afrika'ya sağlık taramasına giden dernekler, gidecekleri ülkede bir yerel ortak bularak, tarama öncesi hazırlıkları gerçekleştirmektedirler. Bu yerel ortak bazen o ülkenin sağlık bakanlığı, bazen da yerli bir STK olmaktadır. Yerel ortak, doktorların muayene ve ameliyat yapacakları hastanelerin ve sağlık ocaklarının tespiti, buralarda hangi tarihlerde faaliyet gösterileceğinin halka duyurulması, doktorların ve beraberlerindeki ilaç kargosunun ülkeye sorunsuz girişinin sağlanması ve doktorların kalacak yerlerinin ve ulaşımalarının organize edilmesi gibi konularda destek olmaktadır.

Bazı dernekler, sağlık taramasından bir ay önce, gidilecek ülkeye kendi gönüllülerini göndererek ön hazırlıkları yaptırmaktalar. Ayrıca, sürekli aynı ülkeye giden dernekler fitik ve katarakt ameliyatı için gerekli olan ekipmanları her defasında yanlarında taşımak yerine, kendi ekipman deposunu oluşturarak, o ülkede güvenli bir noktaya bırakmaktadır. Böylece bir sonraki seyahatte bu ekipmanlar kolayca hazır hale getirilerek sağlık taramasının yapılacağı yere nakledilmektedir.

12. STK'ların Afrika'daki Faaliyetleri Hakkında İstatistikî Veriler

TİKA tarafından Türk STK'larının Afrika ülkelerinde gerçekleştirdikleri sağlık taramaları ile ilgili son 3 yıla ait istatistikler düzenli olarak tutulmaktadır. Aşağıdaki tabloda sunulan veriler TİKA Eğitim Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Koordinasyon Birimi'nden alınmıştır.³⁶

TİKA'nın verilerine göre 2007-Ağustos 2010 tarihleri arasında sağlık alanında çalışan toplam 25 STK ile Afrika ülkelerine yönelik projeler gerçekleştirilmiştir. Bu STK'ların bazıları Afrika'da bir defa, bazıları ise birden fazla sağlık taraması gerçekleştirmiştir. Bu sağlık taramalarında toplam 686 sağlık personeli görev almıştır. Bu personelin meslek gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

³⁶ Bu çalışma için STK'lara ait bilgileri temin konusunda gösterdikler işbirliği sebebiyle başta EKS Daire Başkanı Dr. Mehmet Yılmaz olmak üzere, Mustafa Haşim Polat, Adem Urfa, Burak Sarıtarla ve Musa Budak'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Görevlendirilen Hemşire Sayısı	Görevlendirilen Doktor Sayısı	Görevlendirilen Teknik Personel Sayısı
121	465	100
TOPLAM		686

Sağlık taramaları sırasında bir kısım doktorlar hastaları muayene ederken, bir kısım doktorlar da imkânlar çerçevesinde ameliyatlar gerçekleştirmektedirler. Bu ameliyatlarda hemşireler ve anestezi uzmanları gibi yardımcı personel de görev almaktadır. Bu projeler kapsamında söz konusu tarihlerde gidilen ülkelerde projelerden faydalanan, yani ameliyat ya da muayene olan hasta sayısı ise 280.047'dir. Bu rakam, muayeneler sırasında tutulan hasta kayıtlarından elde edilmiştir. Her hasta için isim, şikâyet, tanı ve tedavi bilgilerini içeren hasta kayıtları tutulmaktadır. Bu bilgiler saklanmakta ve gerekirse bir sonraki sağlık taramasında kullanılmaktadır.

2007-Ağustos 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen sağlık taramalarında gerçekleştirilen muhtelif branşlardaki cerrahi operasyon sayısı 6255'tir. Bu rakama katarakt ameliyatları dâhil değildir. Bu tarihlerde gerçekleştirilen katarakt ameliyatlarının sayısı ise 1711'dir.

Afrika genelinde yaklaşık 10 milyon kişinin katarakt hastası olduğu tahmin ediliyor. Afrika'da katarakt hastalığının çok yaygın olması sebebiyle bazı STK'lar bu konuda özel projeler başlatmışlardır. İHH İnsani Yardım Vakfı Sudan'ın Hartum ve Darfur şehirlerinde iki göz kliniği açarak 2007 yılından bu yana ücretsiz katarakt ameliyatları gerçekleştirmektedir. TİKA'nın desteği ile açılan bu ameliyathanelerde 1 veya 2 aylık sürelerle doktor ve hemşire görevlendirilmektedir. Öte yandan, Etiyopya, Somali, Nijer, Benin gibi ülkelere de kısa süreli sağlık ekipleri gönderilerek katarakt ameliyatları gerçekleştirilmektedir. İHH tarafından 2007 yılından bu yana gerçekleştirilen toplam katarakt ameliyatı sayısı ise 41.151'e ulaşmıştır. Ayrıca 147.464 kişi de ücretsiz olarak muayene edilmiştir.

Sudan'da daimi göz kliniği açarak ücretsiz ameliyatlar gerçekleştiren bir başka STK ise Kimse Yok Mu Derneği'dir. 2009 yılında Darfur'a bağlı Nyala kasabasında kurulan klinikte bugüne kadar toplam 3847 ücretsiz katarakt ameliyatı gerçekleştirilmiştir. Kimse Yok Mu Derneği'nin kendi imkânları ile açtığı bu ameliyathaneye doktor ve hemşire görevlendirilmesi konusunda TİKA'dan destek verilmektedir. Sadece 2010 yılında bu klinikte 3827 kişi ücretsiz muayene edilmiştir.

Kimse Yok Mu Derneği ve İHH tarafından açılan daimi kliniklerde yapılan ameliyat ve muayenelerin sayısının çokluğu, bize, kısa süreli sağlık

taramalarından ziyade açılan kliniklerde verilen daimi sağlık hizmetlerinin daha verimli olduğunu göstermektedir. Zaten, TİKA, STK'ları bu konuda teşvik etmekte, STK'lar da bu konularda hazırlıklarını yürütmektedirler. Buna örnek olarak Kayseri'de faaliyet gösteren Bedir Sağlık Derneği'nin Nijerya'nın başkenti Abuja'da inşaatı devam eden hastane projesi gösterilebilir. Toplam 8 milyon dolara mal olması beklenen hastane Nijerya'nın en modern hastanesi olacaktır.

Öte yandan, kısa süreli sağlık taramaları ilk bakışta sürdürülebilir görünmemesine rağmen, STK'ların Afrika'ya yönelik ilgisinin bu sağlık taramaları yoluyla giderek artmasının sağlanması, giden doktorların Afrika'yı tanıyarak bu ülkelerde gönüllü faaliyet yürütmenin gerekliliğine ikna olmaları gibi faydalarından dolayı, başlangıçta zaruridir. Kısa süreli sağlık taramalarının bir süre sonra gidilen ülkede kalıcı sağlık ünitesinin açılmasına dönüşmesi kaçınılmazdır. Bir kısmı daha önce tatil için dahi yurtdışına çıkmamış olan gönüllü doktorların ise bir anda kalıcı sağlık ünitesi açılması ve buralarda uzun süreli çalışılması gerektiği fikrine sahip olmaları beklenmemelidir.

13. Sonuç

Afrika'da Türk STK'ları tarafından sağlık projeleri acaba ne tür sonuçlar doğuruyor? Hiç şüphe yok ki, arkasında maddi bir çıkar gözetilmeden yürütülen bu faaliyetler, o ülkelerin idarecileri tarafından çok olumlu karşılanmakta, Türkiye bu gönüllü ve fedakâr doktorlar sayesinde tanınmaktadır. Sudan gibi Türk STK'larının yoğun faaliyet gösterdikleri ülkelerde yetkililer yabancı STK ve yardım kuruluşlarından memnun olmadıklarını ve onların faaliyetlerine son vererek, Türk STK ve yardım kuruluşlarının daha fazla Sudan'da faaliyet göstermelerini istediklerini ifade etmektedirler.³⁷

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun vurgusu ile Afrika'yı ihmal eden bir gücün küresel ölçekte bir aktör olma imkânı yok. Türkiye'nin Afrika'ya ilgisinin tarihi bir arka planı var. Osmanlı döneminde bütün Kuzey Afrika Osmanlı yönetimindeydi ve Afrika içlerine doğru birçok ülke Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkilere sahipti. Türkiye bu tarihi hafızayla TİKA ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kurumları ve sivil toplum faaliyetleri ile Afrika'da yerini alıyor. Türkiye, Afrika'nın büyük zenginliklerinin pe-

³⁷ Bu husus Sudanlı dış yardımdan sorumlu yetkililerin TİKA'yı ziyaretleri sırasında bu makale yazarının da olduğu bir toplantıda ifade edilmiştir.

şinde olan güçlerin aksine, küçük ve orta ölçekli işletmelerle ve gittikleri bölgelerin imarına katkı sağlayacak şekilde pozisyon alıyor. Türkiye'nin Afrika'ya ilgisi ile genel anlamda insanlığın Afrika'ya borcunu ödeme misyonunu gerçekleştiriyor.³⁸

TİKA tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri, sadece STK'ları bilgilendirmekle kalmamakta, onları motive etmekte ve kurumsal kapasitelerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Bu ise, anılan STK'larca yurt dışın-da, özellikle Afrika ülkelerinde yürütülen faaliyetlerin sadece kemiyetçe değil, keyfiyetçe de artmasını sağlamakta, böylece bu sağlık taramalarını ülkemizce yürütülen dış politikaya destek olan önemli bir enstrüman haline getirmektedir. Sağlık alanında çalışan bu STK'lar giderek artan bu potansiyelleri ile başta Afrika ülkelerine yönelik olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere yönelik Türk dış politikasına ciddi katkılar sunma potansiyeline sahiptir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Afrika'da yeni açılacak büyükelçilikler konusunda büyükelçilere hitaben "Elçilik binalarımızı Fransız elçiliğinin tam karşısında tutunuz" diyerek verdiği talimatı hatırlarsak, STK'larımızın bu Afrika ilgisi devam ederse, Fransız elçiliklerinin tam karşısında bir elçilik binamız, bir de Türk STK'ları tarafından açılan sağlık ünitesi olacak gibi görünüyor. Bu açıdan değerlendirildiğinde TİKA'nın Afrika'da faaliyet gösteren STK'lara daha da artan bir destek vermesinin Türk dış politikası açısından büyük önemi haiz olduğu aşikârdır.

³⁸ Bülent Aras, "Afrika ve Türkiye", *Sabah*, 03.03.2010, s. 8.

KAYNAKÇA

- “60. Hükümet Eylem Planı Açıklandı”, *Yeni Şafak*, 10 Ocak 2008.
- “Afrika Açılım Eylem Planı”, *Star*, 14 Mart 2010
- “Afrika İle Dış Ticaret Hacmimizi Daha da Artırmak İş Dünyasının Görevidir”, http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=2089
Erişim tarihi: 25-27.09.2010.
- “Türkiye- Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010.
- “Türkiye- Afrika”, <http://afrika.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa>. Erişim tarihi: 25.09.2010.
- “Zirvenin İlk Adımı Türkiye-Afrika Odası”, *Taraf*, 21.08.2008.
- “*Afrika Birliği Yükselen Güç (Mü?)*”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3991. Erişim tarihi: 27.09.2010.
- Aras, Bülent. “Afrika ve Türkiye”, *Sabah*, 03.03.2010.
- Chan, Stephen. *Grasping Africa: a Tale of Tragedy and Achievement*, I. B. Tauris Pub. London, 2007.
- <http://web.s.gm.gov.tr/kurumsal.php?page=bolgesellsbirligi>. Erişim tarihi: 27.09.2010.
- Issa G. S. Ivji. *Silences in NGO Discourse: the Role and Future of NGOs in Africa*, Fahamu Pub. Nairobi, 2007, pp. 3–6.
- Kavas, Ahmet. “Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik,” *Sahra Altı Afrika*, Ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kavas, Ahmet. “Türkiye’nin Afrika’da İşi Ne?”, *Star*, 29 Mart 2010.
- Nuru, Zahra. “Sahra altı Afrika’da Sağlık Sorunları, Kalkınma Yardımlarının Rolü, Zorluklar ve Fırsatlar”, *Sahra Altı Afrika*, Ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas ve Ufuk Tepebaş, Tasam Yayınları, İstanbul, 2007.
- Özkan, Mehmet. *Turkey Discovers Africa, Implications and Prospects*, Policy Brief, SETA, Eylül 2008, No. 22.
- Rodney, W. *How Europe Underdeveloped Africa*, Tanzania Pub. House, Daar as-Salam, 1972.

Türkiye-Afrika STK Forumu İstanbul Deklerasyonu, <http://www.tasamafrika.org/tr/arsiv/makaleler/251-tuerkiyenin-afrika-aclm-ve-tuerkiye-afrika-birlii-zirvesi.html>. Erişim tarihi: 27.09.2010.

Uçar, Ahmet. *Güney Afrika'da Osmanlılar: 140 yıllık Miras*, Tez Yayınları, 2000.

Yazıcıoğlu, M. Sait. “Afrika Birliği ve Gelişen İlişkiler”, *Türkiye-Afrika Birliği*, Ed. Fatma Günce Kanlı, Tasam Yayınları, İstanbul, 2008.